

**Az Elbrusz meghódítása.
Az alpinizmus szerepe a német második világháborús
propagandában.**

Vojcsik Márta Johanna

Bevezetés

„Az Elbruszt meghódítottuk! Hegyivadászaink ezzel pedig nemcsak hadi, hanem alpinista értelemben is vett hőstettet hajtottak végre.”⁶⁵⁷ A német filmhíradó, a *Deutsche Wochenschau* az előbbi mondattal adta hírül, hogy a második világháború hadi eseményei közepette a német hegyivadászok megmázták a Kaukázus hegység legmagasabb csúcsát, az 5633 méter magas Elbruszt. Az 1. és 4. hegyi hadosztály együttes hegymászó csapata 1942. augusztus 21-én érte el a csúcsot, és ott kitűzte a birodalmi hadilobogót, illetve a két hadosztály szimbólumaival, a havasi gyopárral és tárnics virággal díszített zászlókat. Ez a teljesítmény pusztán hegymászói sikerként értelmezhető, mivel a Kaukázusban harcoló német hadsereg számára semmiféle hadi értékkel nem bírt.⁶⁵⁸

Joggal vetődhet fel utóbbi tény tudatában a kérdés, hogy miért fektettek a hegyivadász csapatok ennyi energiát, erőforrást és időt egy olyan vállalkozásba, amely a háború kimenetelét semmilyen módon nem befolyásolta. Ebben a tanulmányban ezt a kérdést szeretném megválaszolni, és rávilágítani arra, hogy milyen szerepet játszott a hegymászás és az alpinizmus a Harmadik Birodalomban.

Kutatásom során azt tapasztaltam, hogy a témával foglalkozó német nyelvű szakirodalom sajnos elavult és kritikával kezelendő. A német történettudomány számos szempontból is feldolgozta már a nemzetiszocialista rezsim és a sport kapcsolatát. Ezen belül több kutató is foglalkozott a hegymászás témájával is: kiemelendő Helmuth Zebhauser *Alpinismus im Hitlerstaat*⁶⁵⁹ című munkája, illetve Peter Mierau könyve a német Himalája expedíciókról az érintett korszakban.⁶⁶⁰ A *Berg Heil! Alpenverein und Bergsteigen 1918–1945.* című tanulmánykötet, amely az osztrák hegymászó egyesület történetét dolgozta fel, is értékes információkkal szolgál.⁶⁶¹ Fontos kötet Rainer Amständter *Der Alpinismus* című munkája is,

⁶⁵⁷ Saját fordítás, eredeti: „Der Elbrus ist bezwungen! Unsere Gebirgsjäger haben damit eine kämpferische und zum Gleich alpinistische Großtat vollbracht.” Die Deutsche Wochenschau Nr. 627. (1942.09.09). Letöltve: 2023.03-12. <https://archive.org/details/1942-09-09-Die-Deutsche-Wochenschau-627>

⁶⁵⁸ Roland Kaltenecker, *Gebirgsjäger im Kaukasus. Die Operation „Edelweiß” 1942/43.* (Graz/Stuttgart: Stocker, 1997), 8, 101.

⁶⁵⁹ Helmuth Zebhauser, *Alpinismus im Hitlerstaat. Gedenken, Erinnerungen Dokumente* (München: Berg verl. Rother, 1998).

⁶⁶⁰ Peter Mierau, *Nationalsozialistische Expeditionspolitik. Deutsche Asien-Expeditionen 1933–1945.* (München: Utz, 2006).

⁶⁶¹ *Berg Heil! Alpenverein und Bergsteigen 1918–1945*, ed. by Deutsche Alpenverein and Österreichischer Alpenverein (Köln/Weimar/Wien: Böhlau, 2011).

amely a hegymászás korai szakaszától a sport nemzetiszocialista befolyás alá kerülésén át, egészen az utóbbi ideológia miatt terhelt, a világháború utáni alpinista újrászervezést is feltárja.⁶⁶²

Azonban, a konkrét hadosztályokkal foglalkozó munkák elavultságuk miatt nehezen értelmezhetők a szakirodalommal szemben támasztott elvárások alapján. Mindkét szerző, Julius Braun⁶⁶³ és Alex Buchner⁶⁶⁴, könyvei az ötvenes évek elején íródtak. Ezek a művek romantikus tájleírásokkal és szentimentális hévvel festik le a hegyivadászok történetét, ezért kellő körültekintéssel használhatóak csak.

A korabeli sajtó fontos forrása a korszak propagandájának. A német nyelvű újságok közül a *Völkische Beobachter* című lapot vizsgáltam meg.

A politikai fogadtatás szempontjából Joseph Goebbels, propagandaminiszter naplóiban⁶⁶⁵ és Albert Speer, építész és fegyverkezési miniszter visszaemlékezéseiben⁶⁶⁶ van nyoma az Elbrusz megmászásának. Illetve, fontos tanúja az eseménynek Josef Martin Bauer, aki egykori résztvevőjeként a csúcstámadásnak, később könyvben foglalta össze emlékeit.⁶⁶⁷

Az alpinizmus és a nemzetiszocialista propaganda

Mai szemmel tekintve, az Elbrusz megmászása irracionális tettnek tűnik. Azonban mélyebb rétegeiben megvizsgálva az eseményt és annak ideológiai hátterét, kijelenthető, hogy német társadalmat számos olyan propagandisztikus hatás formálta, – már a Weimari Köztársaság idején is – amely azt eredményezte, hogy a hegymászást, illetve annak extrém formáit a hősiességgel és a hazáért tett szolgálattal kapcsolták össze. Az, hogy az alpinizmust miért hatotta át fokozatosan a nacionalizmus, illetve ebből kiindulva a fasizmus eszméje, számos aspektusból vizsgálható. Jelen esetben, ezt a folyamatot az úgy nevezetett *Bergfilmek* kapcsán mozgóképi szempontból, illetve a nemzetiszocialista sportpolitika általános irányelvei alapján szeretném szemléltetni. Azonban megjegyzendő, hogy számos más irányból is érték a német társadalmat ilyen hatások, még akkor is, ha maga az egyén nem volt része a hegymászó

⁶⁶² Rainer Amständer, *Der Alpinismus. Kultur – Organisation – Politik*. (Bécs: WUV-Universitätsverlag, 1996).

⁶⁶³ Julius Braun, *Enzian und Edelweiß. Die 4. Gebirgs-Division. 1940–1945*. (Bad Nauheim: Podzun, 1955).

⁶⁶⁴ Alex Buchner, *Gebirgsjäger an allen Fronten* (Hannover: Sponholtz, 1954).

⁶⁶⁵ Elke Frölich ed., *Die Tagebücher von Joseph Goebbels Teil II. Band 5*. (München/London, 1995).

⁶⁶⁶ Albert Speer, *Erinnerungen* (Frankfurt am Main: Ullstein, 1993).

⁶⁶⁷ Josef Martin Bauer, *Kaukasisches Abendteure. Die Bestiegung des Elbrus 1942*. (Esslingen: Bechtle, 1954).

közösségnek. Az alpinista expedíciókról rendszeresen beszámoltak a napilapok, vagy akár könyvek is megjelentek egy-egy ilyen vállalkozásról.⁶⁶⁸ Az alpinizmus heroizálásában nagy szerepet játszott a szépirodalom is. Ezek az első világháború után megjelent, főleg a vidéki életet tipikus német környezetben bemutató könyvek romantikus módon ábrázolták a civilizációtól való elfordulást, az antiintellektualitást és az időtlenséget. Ezek a rövidtörténetek, novellák és regények széles körben elterjesztették a korszak toposzait, mint a hegyen történő hosszú harc és nehéz győzelem vagy halálos hegyoldalak mítoszait.⁶⁶⁹

Az alpinizmus mozgóképi bemutatása az úgy nevezetett *Bergfilm* műfajban csúcsosodott ki. Ez a filmtípus a weimari időszak népszerű alkotása volt, amely azonban több szakértő szerint is a nemzetiszocialista felfogás előfutárának számított, és széles körben formálta a közönsége hegymászásról, a német tájakról és szülőföldről alkotott véleményét. A hegyifilmek jellemzője volt a gyönyörű magashegyi környezetben játszódó történet, ahol a lélegzetelállító látvány mellett maga a cselekmény is fokozott érzelmeket mutatott be. Gyakran már-már erőltetett jelenetekben hangsúlyozták az alkotók által elképzelt hegymászói hitvallást, amely az irracionális tetteken, a természet hatalmas és erős törvényeibe vetett hiten és a civilizáció, illetve városi életforma megvetésén alapult. A narratíva a szereplők hősiességében csúcsosodott ki, amely sokszor az önfeláldozást is jelentette. Ez utóbbi pedig a nemzetiszocialista szellemisséggel rokon elképzelés volt.⁶⁷⁰ Azonban fontos kiemelni, hogy a Weimari Köztársaság idején a műfaj mind a politikai paletta jobb és bal oldalán népszerűségnek örvendett.⁶⁷¹ Viszont későbbi szerepüket a jobb oldali propagandában jól mutatja, hogy népszerűségük csúcsa a 1920–30-as években egybeesik a fasiszta ideológia felemelkedésével is.⁶⁷²

A műfaj nagy úttörője Arnold Fanck volt, aki számos jelentős filmet (*Der Heilige Berg* (1926), *Die weiße Hölle vom Piz Palü* (1929)) rendezett. Fanck alkotta meg a *Bergfilmek* jellegzetes elemeit, amelyek a magashegységbeli tájra, a férfias bajtársiasságra fókuszáltak.⁶⁷³

⁶⁶⁸ Mierau, *Nationalsozialistische Expeditionspolitik*, 21.

⁶⁶⁹ Amständer, *Der Alpinismus*, 392.

⁶⁷⁰ Eric Rentschler, „Mountains and Modernity: Relocating the Bergfilm”, *New German Critique* no. 51. (1996): 137-140.

⁶⁷¹ Gertraud Steiner, „Vom Bergfilm zum Neuen Heimatfilm. Wie ideologisch ist der Heimatfilm?“, *Modern Austrian Literature* 30, no. 3/4 (1997): 254.

⁶⁷² Wilfried Wilms, „From 'Bergsteiger' to 'Bergkrieger': Gustav Renker, Luis Trenker, and the Rebirth of German Nation in Rock and Ice”, *Colloquia Germanica* 42, no. 3. (2009): 229.

⁶⁷³ Rentschler, „Mountains and Modernity: Relocating the Bergfilm”, 141-142.

Filmjei abban különböztek más természetben játszódó alkotásoktól, hogy a hegyvidéki környezetet nemcsak látvány elemként használta, hanem mintegy a cselekmény főszereplőivé tette a hegyeket.⁶⁷⁴ A *Bergfilm* témái – a felfedezés és győzelem, túlélés és kitartás, veszteség és vereség, halál és áldozat, férfiasság és bajtársiasság – mind rokonságot mutattak a nemzetiszocialista ideológiával.⁶⁷⁵

Ezt a kapcsolatot erősíti az is, hogy Fanck számos alkalommal dolgozott együtt Leni Riefenstahl színésznővel, aki később a hitleri Németország filmes világában jelentős befolyással rendelkezett és ő rendezte többek között a *Triumph des Willens* nemzetiszocialista propagandafilmet.⁶⁷⁶ Maga Riefenstahl első rendezése, a *Das Blue Licht* is egy *Bergfilm* volt, amelyet Balázs Béla baloldali filmmel közösen készített.⁶⁷⁷

A hegymászás túlzott hősiességét, a bajtársiasság fontosságát és az önfeláldozás romanticizálását bemutató hegyifilm műfaj a társadalom olyan rétegeinek is formálta az alpinizmusról alkotott véleményét, akik maguk nem volt tagjai ennek a csoportnak. A filmek esztétikai hatásukkal alakították ezt az elképzelést, míg a fizikai szinten a hitleri sportpolitika határozta meg a hegymászáshoz való kapcsolatot.

Adolf Hitler már a *Mein Kampf* című könyvében is kifejtette a sport és testnevelés fontosságát. Ezen elvek alapján a fasiszta rezsim hatalomra kerülése után a sportélet átszervezését is megkezdte. A sport az új nemzetideál megteremtésének eszköze lett. A test edzése a nemzet tagjai számára kötelezettségének számított, ugyanis a nemzet egészségének megőrzése állampolgári feladattá vált.⁶⁷⁸ Alfred Baeumler filozófus fontos szerepet játszott ebben az új sportéleti ideológia kialakításában. Baeumler a német társadalom tagjainak testét politikai üggyé változtatta a fentebb leírt szemlélettel, hiszen a nép kollektív testének (*Gesamtleib*) fitten tartása nem egyéni elköteleződés volt, hanem közüggyé vált.⁶⁷⁹

A nemzetiszocialista sportteória előzményeit a 19. századi Németországban lehet felfedezni a Friedrich Ludwig Jahn nevéhez köthető német tornász mozgalomban. Jahnnál is

⁶⁷⁴ Steiner, „Vom Bergfilm zum Neuen Heimatfilm. Wie ideologisch ist der Heimatfilm”, 253.

⁶⁷⁵ Wilms, „From 'Bergsteiger' to 'Bergkrieger': Gustav Renker, Luis Trenker, and the Rebirth of German Nation in Rock and Ice”, 229.

⁶⁷⁶ Steiner, „Vom Bergfilm zum Neuen Heimatfilm. Wie ideologisch ist der Heimatfilm”, 255.

⁶⁷⁷ Rentschler, „Mountains and Modernity: Relocating the Bergfilm”, 143.

⁶⁷⁸ Hajo Bernett, *Nationalsozialistische Leibeserziehung. Eine Dokumentation ihrer Theorie und Organisation* (Schorndorf: Hofmann 2008) 25-27.

⁶⁷⁹ John M. Hoberman, *Sport and Political Ideology* (Austin: University of Texas Press 1984) 162-163.

már fellelhető volt az a három fontos pillére a sportpolitikának, amely a fasiszta korszakot is meghatározta: a faji felsőbbrendűség, a nép kollektív egészsége és a katonás oktatás gondolata. Emellett a testi esztétika kérdése is összekapcsolata Jahn és Hitler elképzeléseit a német társadalom sporttevékenységeivel kapcsolatban.⁶⁸⁰

Ezen gondolatok alapján az egyén nem dönthette el szabadon, hogy mit csinál a testével, ugyanis az állami beleszólás miatt a sport politikai feladattá vált és a fasiszta ideológia hatására szorosan összefüggött a rasszista ideológia koncepciójával. A rendszer a legértékesebb testi ideálnak az 'északi típust' tartotta, és a test edzésével ennek a kialakítására törekedett.⁶⁸¹ John M. Hoberman szerint olyannyira ezek a faji kérdések határozták meg a német elképzeléseket, hogy a test kérdése sokkal fontosabb volt faji szempontból, mintsem valódi sportos értelemben. Maga a test a faji felsőbbrendűség alátámasztására szolgált és mindenfajta edzése ennek igazolására irányult.⁶⁸²

Ezen faji elképzelések nyomán a testnevelés célja a német nép biológiai életerejének és harcos jellemzőinek, mint a bátorság, akaraterő, fegyelem és összetartozás trenírozása volt. Baeumler elképzelése egy misztikus hősiességen alapult, amely egyszerre ötvözte az ókori görögök testkultuszát és a germán népek harcos szellemiségét.⁶⁸³

A tényleges intézkedések szintjén ez az elképzelés az iskolás korosztálytól kezdve fokozott sportkötelezettséget jelentett. Az iskolákban a fiúknak heti öt testnevelés szerepelt az órarendjükben, amely így a legtöbbet oktatott tárggyá vált. A hangsúly főleg az úszáson, futballon és a bokszon volt. A felsőoktatásban is általános testnevelési kötelezettség volt érvényben. Az oktatási intézményeken kívüli sport pedig teljes egészében a Hitlerjugend, fasiszta ifjúsági szervezet keretein belül valósult meg. Így a hadi tervek értelmében a test edzése és a katonai erényekkel (önmaga legyőzése, harciasság, keménysége, bajtársiasság) való felvértezése már fiatalkorban elkezdődött.⁶⁸⁴

A sportpolitikán belül, a hegymászás mint kiemelkedő sportteljesítmény fontos szerepet töltött be a Harmadik Birodalom ideológiájában. Ebben az időszakban vált maga a sportág is önálló részévé a német sportszervezetnek, hiszen korábban a turista mozgalmak részét

⁶⁸⁰ Hoberman, *Sport and Political Ideology*, 163.

⁶⁸¹ Bennett, *Nationalsozialistische Leibeseziehung. Eine Dokumentation ihrer Theorie und Organisation*, 39,87.

⁶⁸² Hoberman, *Sport and Political Ideology*, 162.

⁶⁸³ Amständer, *Der Alpinismus*, 441.

⁶⁸⁴ Bennett, *Nationalsozialistische Leibeseziehung. Eine Dokumentation ihrer Theorie und Organisation*, 159, 228.

képezte.⁶⁸⁵A nemzetiszocialista rendszer tudatosan használta ki a hegymászók idealizált elképzeléseit a hazaszeretetről, természetről és küzdelemről és igyekezte ezt minél gyakrabban a saját nézeteivel párhuzamba állítani. Ennek eszközeként a nyelvi, retorikai hasonlóságok is szolgáltak, ugyanis a hadi, katonai és a sportbéli szavak, kifejezések sokszor megegyezők.⁶⁸⁶ Egy jó hegymászó erényei megegyeztek a nemzetiszocialista felfogás szerint egy jó katona erényeivel, aki hősiesen küzd a céljáért, bajtársaival együtt éri el a sikert, testi és szellemi erejének teljében.

A hegymászás ilyesmódon történő értelmezése már a háború kirobbanása előtt elkezdődött. 1934 áprilisában Hans von Tschammer und Osten, aki Reichsportführerként a Harmadik Birodalom sportért felelős politikusa volt, az alpinizmust harcként határozta meg. Egy harcként a természet ellen, amely során nemcsak a fizikai test, de a szellem is fejlődik, azzal a céllal, hogy győztes váljon az emberből.⁶⁸⁷

A propaganda ezen gondolatok mentén megteremtette egy olyan hegymászó képét, aki hősként szembe szállva a természet szeszélyeivel hihetetlen tetteket hajt végre. Ezt az idealizált elképzelést a hétköznapi emberek számára a hősi halált halt alpinisták kultuszával közvetítették. Az 1934 és 1937 között zajlott Himalája expedíciók során tragikus balesetekben elhunyt német hegymászók köré a rendszer olyan halotti kultuszt alkotott, amely a tragédiák évfordulóira szervezett megemlékezésekkel tartotta meg a lakosság emlékezetében hősiességüket.⁶⁸⁸

Maga a korabeli alpinizmus a fasiszta ideológia mentén a szociáldarwinizmus elméletében is igazolni vélte a német felsőbbrendűséget. Ez a teória Charles Darwin elméletének egy kifacsart verziója volt, amely a különböző népek létért folytatott örök harcát vélte igaznak. Az extrém hegymászói teljesítményekben is a német nép mindenki fölött álló életerejét vélték felfedezni.⁶⁸⁹

Mind a *Bergfilme*k, mind a sportteljesítmények fasiszta értelmezései oda vezettek, hogy az alpinizmus több szempontból is egy misztifikált hősiességé vált. A hegymászás egy szabad és bátor életformává vált, ahol a városi ember a természet örök törvényeivel

⁶⁸⁵ Mierau, Nationalsozialistische Expeditionspolitik, 3.

⁶⁸⁶ Zebhauser, Alpinismus im Hitlerstaat, 120.

⁶⁸⁷ Zebhauser, Alpinismus im Hitlerstaat, 120.

⁶⁸⁸ Mierau, Nationalsozialistische Expeditionspolitik, 22.

⁶⁸⁹ Amständer, Der Alpinismus, 394.

szembesülve hősi és önfeláldozó tetteket hajt végre. A hősiesség egyik formája volt az egymást biztosító mászópárok mint közös társak a halálban való értelmezése is. Bár a hegymászás erősen egyéni élmény, a mászótársak szerepének hangsúlyozása fontos volt, hiszen a két, az életben és a halálban is párt alkotó hegymászó közös küzdelme a célért, az egész német nép közös küzdelmének metaforájává is válhatott.⁶⁹⁰

A háború közeledtével egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a politikai vezetés konkrét hadi feladatokat is szánna az alpinista egyesületeknek. Paul Bauer, a német hegymászó és turista egyesület elnökeként 1935-ben a hegymászás értelmét a haza védelméért tett szolgálataként határozta meg. Szerinte a hegymászók joga és egyben kötelezettsége tevékenységük során a hazájuk szabadságát és sérthetlenségét szolgálni.⁶⁹¹

Az alpinizmus fokozatosan a haza „védelmének” egyik lehetséges eszközévé vált a rendszer kommunikációjában. A tényleges intézkedések között pedig egyre nagyobb hangsúly helyeződött arra, hogy a német ifjúságot a sportegyesületeken és a Hitlerjugenden keresztül ezekkel a gondolatokkal befolyásolják. A cél elérésében a különböző egyesületekhez tartozó médiumok is aktív szerepet játszottak. A jól felépített ideológiai alapok nyomán a háború kitörésekor a fiatal német és osztrák hegymászók többsége készen állt hadba vonulni. Azonban nem mellőzhető a tény, hogy természetesen számos alpinista nem támogatta a nemzetiszocialista rendszert és a háború ellen volt.⁶⁹²

A háború kitörésével az egyesültek élete is megváltozott. A hegyi menedékházakat a *Wehrmacht* rendelkezésére kellett bocsátaniuk, az egyesületek tapasztalt tagjai kiképzőként szolgáltak a hegyivadász csapatoknál, vagy maguk is a frontra vonultak. A hegymászók tapasztalataik miatt eleve elrendeltetetten frontkatonák lettek. Ahogyan az akkori ideológia kifejtette, a hegymászók és katonák egymáshoz tartoztak, hiszen mindkettő harcos és küzdő természet.⁶⁹³

A német és osztrák egyesületek a hegyivadász csapatok utánpótlásaként szolgáltak. Ezek a csapatokat azonban nemcsak azokon a frontokon vetették be, melyek hegyvidéken húzódtak,

⁶⁹⁰ Amständer, *Der Alpinismus*, 402-403, 426.

⁶⁹¹ Zebhauser, *Alpinismus im Hitlerstaat*, 194-195.

⁶⁹² Nicholas Mailänder, „Spitzenbergsport,” in *Berg Heil! Alpenverein und Bergsteigen 1918–1945*, ed. by Deutsche Alpenverein and Österreichischer Alpenverein (Köln/Weimar/Wien: Böhlau, 2011), 159-163.

⁶⁹³ Zebhauser, *Alpinismus im Hitlerstaat*, 195-197.

hanem minden olyan területen, ahol a táj valamilyen módon kihívást jelenthetett.⁶⁹⁴

A hegyivadászokról propaganda kiadványok is készültek, amelyek pontosan tükrözték a fentebb leírt tendenciákat. A Max Seidel által 1941-ben szerkesztett és írt, fényképekben gazdag könyv remek példa erre. A szerző minden elvárt elemet beleillesztett a szövegezésbe, amelyet kiváló minőségű fotók illusztrálnak. Kiemeli, hogy milyen sok önkéntes van ezekben a csapatokban. Szerinte számos hegyvidéki német mellett, olyanok is csatlakoztak, akik síelni, sziklát mászni szerettek szabadidejükben, és most ezen tapasztalataikat szeretnék a harctéren kamatoztatni. Többször hangsúlyozza a szöveg, hogy hegyivadász csak teljesen egészséges, jó tüdővel és szívvel rendelkező emberekből válhat. Ez a gondolat a nemzetiszocialista embereszményt tükrözi. A bajtársiasság fontossága mellett azonban a vezető szerepének kiemelése is megjelenik Seidelnél. Erre azt a példát hozza, hogy a hegymászás során is, az egy kötelet használók közül az egyik fél biztosít, míg a másik vezeti az útvonalat.⁶⁹⁵ Elkerülhetetlen az áthallás a német nyelvben, hiszen a *Führer* kifejezést használja Seidel: „*achtungesvolle[n] Vertrauen zu den Führer*”⁶⁹⁶, teljes bizalom a vezetőben. Seidel a hegymászók vélt hazaszeretetére is kitér: „*tudják [a hegyivadászok], amikor a fronton állnak, hogy mily’ csodálatosan szép hazát védelmeznek – ezt pedig valahol a sík vidéken állomásozva gyakran elfelejtheti ez ember.*”⁶⁹⁷

Harc a Kaukázusban: az Elbrusz meghódítása

Látszik tehát, hogy az alpinizmusnak kiemelt szerep jutott a hadviselésben és ez a Kaukázus területén sem volt másképp. A német hadi vezetés 1940 júliusa óta tervezte a Szovjetunió lerohanását, többek között azzal a céllal, hogy a háború folytatásához nélkülözhetetlen kőolaj lelőhelyeket megszerezze. Így a *Barbarossa* tervként elnevezett támadás egyik fő iránya az ipari központok elfoglalása volt. A meghódítandó területen fekszik a Kaukázus is, ahonnan egyébként a háború kezdetéig a szovjet nyersolaj 90 százaléka származott. Nem volt kérdés a

⁶⁹⁴ Mailänder, Spitzenbergsport, 163.

⁶⁹⁵ Max Seidel, *Wir tragen stolz das Edelweiß*, (Stuttgart: Belsler, 1941), 8-9.

⁶⁹⁶ Seidel, *Wir tragen stolz das Edelweiß*, 9.

⁶⁹⁷ Saját fordítás, eredeti: „*Sie wissen, wenn sie an der Front stehen, welch unvergleichlich schöne Heimat sie verteidigen – einen Standort irgendwo im Flachland mag man vergessen.*” Seidel, *Wir tragen stolz das Edelweiß*, 9.

német csapatok számára, hogy ezt a területet muszáj birtokolniuk.⁶⁹⁸ A Kaukázus területének elfoglalását kitűző *Blau* hadművelet célja a kőolajlelőhelyek biztosítása mellett a Szovjetunióknak jutató amerikai fegyver- és segélyszállítmányok elvágása is volt.⁶⁹⁹

Habár a megnevezetett területen több hegyivadász hadosztály is állomásozott, magának az Elbrusznak a megmászása egyáltalán nem volt magától értetődő vállalkozás. Ugyanis, – mint már a bevezetőben szó esett róla – a csúcstámadás semmilyen taktikai, hadi értékkel nem bírt a hadművelet egészét nézve. Hubert Lanz, az 1. számú hegyihadosztály tábornokánál merült fel az ötlet, hogy a német csapatoknak hiba lenne kihagyniuk egy ilyen, a propaganda számára jól használható alkalmat.⁷⁰⁰

Bár maga a csúcs az 1. számú hegyihadosztály támadási irányába esett, és Hauptmann Heinz Groth saját csapatával tervezte megmászni a hegyet, a XXXIX. hegyihadtest vezetősége másképp döntött. Azért, hogy a hadosztályok közötti rivalizálást elkerüljék, – amely szerintük a hadi vállalkozások kárára is mehetett volna – a 4. hegyihadosztály tapasztalt alpinista tisztjeinek és legénységének részvételét rendelték el. Így pedig a két hadosztály együttes csapata indult el az Elbrusz meghódítására.⁷⁰¹

A csúcstámadás előkészületeivel Hauptmann Max Gämmerlert, a 94. hegyi tüzérségi ezred tisztjét bízták meg. Gämmerler Münchenbe utazott, ahol a hegymászó egyesület könyvtárában minden fellelhető információt elolvasott az Elbrusról.⁷⁰² Saját szavaival élve: „Amikor két hét után visszatértem a hadosztályomhoz, már egy sétáló 'Kaukázus-Lexikon' voltam.”⁷⁰³

A feladatra kiválasztott katonák augusztus 12-én kezdték meg útjukat az Elbrusz felé. A málhás állatokból, főleg kistestű kaukázusi szamarakból és teherautókból álló menetoszlopot egy hegyivadász zászlóalj biztosította.⁷⁰⁴ Az utolsó nagyobb település, Khursuk elhagyása után a csapat elérte az Ullu-Kam völgy végét, ahol az általuk *Hütte* tábornak nevezett helyen, 2241

⁶⁹⁸ Rolf-Dieter Müller, „Gebirgsjäger am Elbrus: Der Kaukasus als Ziel nationalsozialistischer Eroberungspolitik,” in *Wegweiser zur Geschichte Kaukasus*, ed. by Bernhard Chirai and Magnus Pahl (Padernborn/München: Schönningh, 2008), 55-60.

⁶⁹⁹ Kaltenecker, *Gebirgsjäger im Kaukasus*, 14.

⁷⁰⁰ Kaltenecker, *Gebirgsjäger im Kaukasus*, 90.

⁷⁰¹ Kaltenecker, *Gebirgsjäger im Kaukasus*, 90-91.

⁷⁰² Braun, *Enzian und Edelweiß*, 198.

⁷⁰³ Saját fordítás, eredeti: „Als ich mich nach zwei Wochen bei meiner Division zurückmeldete, war ich ein wandelndes 'Kaukasus-Lexikon.’” Braun, *Enzian und Edelweiß*, 198.

⁷⁰⁴ Kaltenecker, *Gebirgsjäger im Kaukasus*, 92.

méter magasságban letáboroztak. Innen augusztus 17-én hajnali négykor indultak tovább a 4200 méter magasan lévő Elbrusz-házhoz.⁷⁰⁵ Gyorsan haladva, fél nyolckor már elérték a Chotju-Tau hágót, ahol egy gleccsertenger várta őket. A málhás állatok eddig a pontig tudtak feljönni,⁷⁰⁶ innen a felszerelést a résztvevők között szétosztva kellett folytatni az utat, személyenként körülbelül 20–30 kilogrammos terhet cipelve.⁷⁰⁷

A csúcs előtt még egy kiépített pihenőpont, az úgynevezett Elbrusz-ház várta az alpinistákat. Ez a menedékház egy jól felszerelt, körülbelül 40 szobás és 100 férőhelyes épület volt. Az egész ház érdekes kinézetűt kapott, ugyanis kívülről teljes egészében alumínium lemezek borították. A főépület mellett külön konyha és egy meteorológiai állomás is tartozott a létesítményhez.⁷⁰⁸

A hegymászók első, Groth által vezetett csoportját, azonban egy kellemetlen meglepetés várta az Elbrusz-házban. Az épületben szovjet katonák állomásoztak. Ezen a ponton a szakirodalom sajnos csak ködösen írja le az eseményeket. Valószínűleg minden nagyobb harci összecsapás nélkül foglalták el a németek a menedékházat. Roland Kaltenegger viszont sokkal kalandosabban írja le az eseményt. Szerinte Groth és csapata a házban állomásozó katonákat távolról a saját embereiknek vélte, ezért minden gyanú nélkül indultak el oda. Mikor a szovjetek elfogták őket, Groth egy cselhez folyamodott. Elhitette az oroszokkal, hogy az egész hegy német hegyivadászokkal van tele, akik támadásra készülnek. A szovjet katonák mérlegelve a helyzetüket, a hegy déli oldalán való leereszkedés mellett döntöttek, vagy önként megadták magukat.⁷⁰⁹ Ennek az eseménynek a valóságtartalmát azonban semmilyen más szakirodalmi mű nem erősítette meg.

Az Elbrusz-ház német birtokba vétele után a főépületet a hegyihadosztály tábornoka után *General-Lanz-Hüttének*, a meteorológiai állomást pedig *Edelweißhüttének*, azaz havasi gyopár menedékháznak keresztelték át.⁷¹⁰

Augusztus 18-a a hegymászók számára az akklimatizáció jegyében telt. A menedékházban eltöltött napokat Josef Martin Bauer visszaemlékezése örökítette meg. Leírásából, egy a korszakban modernnek számító, gőzfűtéssel ellátott létesítmény képe rajzolódik ki. „*Minden*

⁷⁰⁵ Braun, Enzian und Edelweiß, 201.

⁷⁰⁶ Kaltenegger, Gebirgsjäger im Kaukasus, 94.

⁷⁰⁷ Braun, Enzian und Edelweiß, 202.

⁷⁰⁸ Braun, Enzian und Edelweiß, 203.

⁷⁰⁹ Kaltenegger, Gebirgsjäger im Kaukasus, 94.

⁷¹⁰ Braun, Enzian und Edelweiß, 203.

*meg volt építve és valószínűleg külföldieknek, akik innen akarják az Elbruszt megmászni. A konzerveken orosz és angol felirat. A raktárban vaj, gríz, szappan és remek minőségű sárga cipőpaszta is volt.*⁷¹¹

Bauer arról is beszámolt, hogy borotválkozási tilalmat vezettek be a katonák között, hogy így tegyék ellenállóbbá az arcukat a hideg, szél és egyéb természeti körülményekkel szemben.⁷¹²

Az Elbrusz-házban körülbelül negyven hegyivadász tartózkodott, akik közül másnap, augusztus 19-én 19 hegymászó indult meg az első csúcstámadásra. A csapat hajnalban, fél négykor hagyta el a menedékházat Groth vezetésével.⁷¹³ Az időjárás azonban ezen a napon különösen kegyetlennek bizonyult. 4800 méteres magasságban a hóihar és köd miatt Groth visszavonulást rendelt el. Hauptmann Gämmerler ennek ellenére pár társával megpróbált tovább menni, viszont mivel az időjárás nem javult, végül ők is visszatértek a táborba.⁷¹⁴ Ezt a döntését Gämmerler – Julius Bauer általi közlésben – egy romantikusan, idealizált magyarázattal indokolta: *„A bajtársias összetartozás érzése az 1. számú hegyihadosztállyal, akinek parancsra vissza kellett fordulniuk, azt tanácsolta számomra, hogy a közösen megkezdett vállalkozást nélkülük nem lehet véghezvinni.*⁷¹⁵

A kudarc gondolata nem létezett a nemzetiszocialista felfogásban. Ez Bauer visszaemlékezéséből is kiderül: *„Feladtuk és legyőzöttként tértünk haza.[...] mégis készen, másnap vagy bármikor megismételni azt, ami ma nem sikerült.*⁷¹⁶

A terv megvalósítását tehát nem adták fel, de az időjárás másnap sem kedvezett, augusztus 20-án a viharos időben nem vállalkoztak újabb csúcstámadásra. Azonban, a másnap már sokkal ígéretesebbnek tűnt az időjárás. Augusztus 21-én hajnalban ismét elindultak a hegymászók a csúcs felé. Tizenegy órakor pedig elérték az Elbrusz tetejét, ahol a német birodalmi hadilobogót és a havasi gyopárral és tárnics virágokkal díszített hadosztályi

⁷¹¹ Saját fordítás, eredeti: *„Alles ist gebaut und bestimmt für die Fremden, die von hier aus den Elbrus besteigen wollen. Die Dosen sind russisch und englisch beschriftet. In den Wirtschaftsräumen liegt Butterschmalz, Grieß, Seife und gelbes Schuhfett von ausgewählter Güte.“* Josef Martin Bauer, *Kaukasisches Abendteure. Die Bestiegung des Elbrus 1942.* (Esslingen: Bechtle, 1954) 117.

⁷¹² Bauer, *Kaukasisches Abendteure*, 120-121.

⁷¹³ Kaltenegger, *Gebirgsjäger im Kaukasus*, 97.

⁷¹⁴ Braun, *Enzian und Edelweiß*, 203.

⁷¹⁵ Braun, *Enzian und Edelweiß*, 203.

⁷¹⁶ Saját fordítás, eredeti: *„Wir haben aufgegeben und kommen wie Besiegte heim. [...] dennoch bereit, morgen oder irgendwann gehorsam zu wiederholen, was uns heute missglückt ist.“* Bauer, *Kaukasisches Abendteure*, 124.

zászlókat is kitűzték. Később, a leereszkedés után, tiszta időben azonban észrevették, hogy a zászlók nem pontosan a csúcs legmagasabb pontján kerültek elhelyezésre. A hibát gyorsan javítandó, egy újabb megmászásra került sor, amely során propaganda felvételek is készültek egy keskenyfilmes kamerával.⁷¹⁷

Lanz tábornok a sikert a horogkereszt és havasi gyopár győzelmének nevezte a szovjet csillag fölött, és kívánságára a „jövő Európájának legmagasabb csúcsát Adolf-Hitler-Spitze-nek hívják.”⁷¹⁸

A siker fogadtatása

Hiába mutatták ki hűségüket a *Führer*hez a hegyivadászok a róla elnevezett csúccsal, mégsem aratott a vállalkozás sikert Hitlernél. Albert Speer, építész és Hitler bizalmasa szerint a *Führer* kifejezetten negatívan fogadta a hírt.

„Gyakran láttam Hitlert dühösnek; azonban ritkán tört ki annyira, mint ennél a hírnél. Órákon át tombolt, mintha az egész haditerve ez által a vállalkozás által tönkre ment volna. Még napokkal később is folyton panaszkodott mindenkinél ezekről az 'őrült hegyászokról', akiket 'hadbíróság elé kellene állítani'. A háború közepén az idióta nagyravágásuk után mennek – mondta felháborodottan – meghódítanak egy csúcsot, mikor ő megparancsolta, hogy mindenkinek Szuhumira⁷¹⁹ kell koncentrálnia.”⁷²⁰

Bár Hitler véleménye kezdetben nem volt kedvező, a nemzetiszocialista propaganda azonnal felhasználta az Elbrusz megmászásának tényét. Egyébként, Joseph Goebbels propagandaminiszter naplójában csak egy mondatot szánt az eseménynek: „a hegyivadászok feltűzték a horogkeresztes zászlót az Elbruszra.”⁷²¹

⁷¹⁷ Kaltenecker, Gebirgsjäger im Kaukasus, 97-102.

⁷¹⁸ Saját fordítás, eredeti: „de[r] höchste[n] Gipfel eines zukünftiges Europas 'Adolf-Hitler-Spitz' [zu] bennan[en]” Kaltenecker, Gebirgsjäger im Kaukasus, 9.

⁷¹⁹ Település a Fekete-tenger partján.

⁷²⁰ Saját fordítás, eredeti: „Oft habe ich Hitler wüten gesehen; selten aber brach es so aus ihm heraus wie bei dieser Nachricht. Stundenlang tobte er, als sei sein gesamter Feldzugplan durch das Unternehmen ruiniert worden. Noch nach Tagen schimpfte er unablässig bei jedem über „diese verrückte Bergsteiger“, die „vor ein Kriegsgericht gehörten“. Mitten im Krieg liefen sie ihrem idiotischen Ehrgeiz nach, meinte er empört, besetzten einen idiotischen Gipfel, obwohl er doch befohlen habe, dass alles auf Suchum konzentriert werde.“ Albert Speer, *Erinnerungen*, (Frankfurt am Main: Ullstein, 1993) 253.

⁷²¹ Saját fordítás, eredeti: „Gebirgsjäger haben auf dem Elbrus die Hakenkreuzfahne gehißt.“ Elke Frölich ed., *Die Tagebücher von Joseph Goebbels Teil II. Band 5.* (München/London, 1995.) 380.

A csúcshódítás ábrázolása a német korabeli sajtóban

Hiába állítja Albert Speer, hogy Hitler tombolt és már-már szabotázsnek minősítette az Elbrusz megmászását, a jóváhagyása nélkül a propaganda biztosan nem számolhatott volna be olyan széleskörűen az eseményről, mint ahogyan azt tette.⁷²²

A német heti filmhíradó, a *Deutsche Wochenschau* széles közönségnek juttatta el a csúcson készített felvételeket. A híradóban az expedíció teljes útját végig követhették a nézők, egészen a málhás állatokkal való felvonulástól a csúcsra történő menetelésig. A narráció folyamatosan a katonák hősiességét hangsúlyozza, amelyre a drámai zenei aláfestés is ráerősít. Az összefoglaló egy légifelvétellel zárul, melynek tanulsága szerint a német katonák nemcsak a hatalmas hegységet, de a felette lévő eget is uralják.⁷²³

Természetesen a nyomtatott sajtó is beszámolt az Elbrusz meghódításáról. A Nemzetiszocialista Német Munkáspárt hivatalos lapja, a *Völkische Beobachter* augusztus 26-án szalagcímben számolt be a zászló kitűzéséről, amelyet egy olyan szimbolikus tettként ír le, ami megnyitotta Sztálingrád irányában az utat a német csapatok számára. A cikk írója ámulattal fejt ki, hogy a hegyivadászoknak nem ez volt az első hihetetlen teljesítménye, azonban úgy tűnik, mindig képesek felülmúlni magukat, mert számukra „*egy hegy sem túl magas, és egy völgy sem túl mély.*”⁷²⁴

Az újság a következő napon *Így hódították meg az Elbruszt* címmel újabb cikket közölt a csúcstámadásról, amelyben rövidebben kitér a mászás vezetőjére, Grothra is. Érdekesség, hogy a Kaltenegger könyvében megírt oroszok elleni cselre itt így utal a szöveg: „*A bolsevisták annyira meglepődtek a német katonák hirtelen felbukkanásától, hogy Hauptmann Groth előtt önként letették a fegyvert és megadták magukat.*”⁷²⁵

Egy másik csúcshódítás: az Olimposz megmászása

A fentebb leírtak alapján jól megérthető, hogy miként alakította ki a nemzetiszocialista

⁷²² Kaltenegger, Gebirgsjäger im Kaukasus, 103.

⁷²³ Die Deutsche Wochenschau Nr. 627. (1942.09.09). Letöltve: 2023.03-12. <https://archive.org/details/1942-09-09-Die-Deutsche-Wochenschau-627>

⁷²⁴ Saját fordítás, eredeti: „[...] kein Berg zu hoch und keine Schlucht zu tief ist.” [Anon.], „Reichskriegsflagge auf dem Elbrus gehißt,” *Völkische Beobachter* no. 238. (1942.08.26): 1.

⁷²⁵ Saját fordítás, eredeti: „Die Bolschewisten waren von dem plötzlichen Auftauchen der deutschen Soldaten so überrascht, dass sie sich von dem allein vor ihnen stehenden Hauptmann Groth widerstandlos entwaffnen und gefangennehmen ließen.” [Anon.], „So wurde der Elbrus bezwungen,” *Völkische Beobachter* 55, no. 239. (1946.08.27.): 2.

rendszer azt a hegymászó mentalitást, amely a logikus érveket mellőzve – mint például a katonák szükségessége a fronton – pusztán propagandisztikus célból szervezte meg az Elbrusz meghódítását. Az ideológiai motivációk ismertetése után, azonban érdemes egy konkrét, akár előzményként is értelmezhető példára is felhívni a figyelmet. Számos német újságcikkben, illetve szakirodalomban is utalnak szerzők a hegyivadászok az Elbruszhoz hasonló skandináv, illetve görögországi teljesítményeire. Utóbbi vizsgálva kijelenthető, hogy az Olimposz megmászása is indokként szolgálhatott a kaukázusi vállalkozásra.

Az Olimposz, mint Görögország, de akár egész Európa szimbolikus hegye, a maga 2919 méteres magasságával valójában nem számít alpinista értelemben véve kihívásnak. A történelemben elfoglalt szerepe, jelképsége miatt viszont meghódítása fontos volt a német csapatoknak. Joseph Goebbels következőképpen jegyzi fel az eseményt naplójában 1941. április 16-án: *„csapataink már az Olimposzon állnak”*.⁷²⁶

Bár a történeteket szintén felhasználta a propaganda, az Elbrusz megmászásához képest, kevésbé heroizálta ezt a tettet. Sőt a legtöbb újságcikk, amely valamilyen módon utal az Olimposzra, éppen az Elbruszon történt események kapcsán keletkezett. Az utókor is mintha átsiklana ezen a csúcshódításon, a görög frontról írt szakirodalomban nem igazán találjuk említését. Még azokban az '50-es évek közepén íródott munkákban sem, amelyek romantizált módon festik le a hegyivadászok tevékenységét. Mégis az a pár utalás, amely felfedezhető, még jobban megvilágítja a nemzetiszocialista hegymászó ideológiát és azt a folyamatot, ami az Elbrusz csúcsára vezetett.

Julius Braun könyvében szinte egészen párhuzamot von a két esemény között, és mintegy elkerülhetetlen folytatásnak festi le egyik hegy megmászását a másik után. *„Ahogyan a 6. hegyihadosztály feltűzte Görögországban az Olimposz csúcsára a birodalmi hadilobogót, úgy ennek az Elbruszon is meg kellett történnie.”*⁷²⁷

A *Völkische Beobachter* az Elbruszhoz képest sokkal szerényebben számolt be az Olimposzról. Azonban, a tett hősiességének hangsúlyozása itt is erőteljes. A cikk kiemeli, hogy a hét hegyivadász alpinista felszerelés nélkül érte el a csúcst, miközben a hegy közvetlen közelében még tombolt a harc. A hegymászóknak nemcsak ezzel a veszéllyel, hanem egy

⁷²⁶ Saját fordítás, eredeti: *„unsere Truppen stehen schon am Olymp”* Ralf Georg Reuth ed., *Joseph Goebbels Tagebücher 1924-1945. Band 4.* (München/Zürich, 1992.): 1562.

⁷²⁷ Saját fordítás, eredeti: *„Genau wie in Griechenland auf dem Olymp von der 6. Geb.Div. die Reichskriegsflagge gehisst worden war, sollte es auch auf dem Elbrus werden”* Braun, Enzian und Edelweiß, 36.

hóviharral is meg kellett küzdeniük a szerző szerint.⁷²⁸

Az újság 1941. április 24-ei számában a címlapon egy fotó is megjelent a csúcson lengő zászlóról és a mászást végrehajtó katonákról.⁷²⁹ Az Elbrusz megmászását hírül adva másfél évvel később ismét visszautalnak rá, miszerint már Görögországban, az Olimposzon is bizonyították a hegyivadászok rátermettségüket.⁷³⁰ Bár, még egyszer megjegyzendő, hogy a két csúcshódítást három egymástól eltérő hadosztály tagjai hajtották végre, hiszen az Olimposzon a 6., míg az Elbruszon az 1. és 4. hegyihadosztály katonái álltak.

Vélhetően lehetett a különböző hegyihadosztályok között egyfajta rivalizálás, amely a minél kiemelkedőbb alpinista teljesítmények elérésére motiválta őket ott, ahol bevetésen voltak. Ezt erősíti meg az a tény is, hogy az Elbrusz megmászását a Kaukázusban lévő két hadosztály együttesen hajtotta végre, ezáltal elkerülve azt, hogy versengés alakuljon ki a katonák között. Valószínű, hogy a 6. hadosztály hegymászói által végrehajtott zászlókitűzés is hatással lehetett Hubert Lanz parancsnokra, amikor az Elbrusz megmászásának gondolata megszületett.

Összegzés

Bár az utókor számára nem tűnik ésszerű vállalkozásnak, a korabeli hegymászó ideológiát és a nemzetiszocialista alpinizmus történetét vizsgálva, megállapítható, hogy az Elbrusz meghódítása logikus következménye volt annak a kultusznak, amelyet a Harmadik Birodalom rendszere épített a hegymászás köré. A hősiesség és egyéb erények hangsúlyozása, a hegyekhez kapcsolódó hazaszeretet eltúlzása, valamint a katonai, illetve hegymászói attitűd párhuzamba állítása mind abba az irányba vezetett, hogy a rezsim tudatosan használta ki saját céljaira a hegymászó társadalmat.

A gondosan felépített ideológia mentén a rendszer több szinten is megkapta ettől a rétegtől a támogatást. A hegyivadász csapatok számos fronton harcolva kiemelt egységei voltak a harcoknak. Emellett pedig a propaganda számára is hasznos anyagot szolgáltattak a kiemelkedő alpinista teljesítményeikkel.

⁷²⁸ [Anon.], „Schon am 16. April die Reichskriegsflagge auf dem Olymp gehißt,” *Völkische Beobachter* 54, no.113. (1941.04.23.): 2.

⁷²⁹ [Anon.], „Die griechische Nordwestarmee hat kapituliert!,” *Völkische Beobachter* 54, no. 114. (1941.04.24.): 1.

⁷³⁰ [Anon.], „Reichskriegsflagge auf dem Elbrus gehißt,” *Völkische Beobachter* no. 238. (1942.08.26): 1.

Ezen tények tudatában pedig már magától értetődő, hogy a második világháború alatt a német hegyivadászok megmászta a Kaukázus legmagasabb csúcsát.

Forrás- és irodalomjegyzék

Forrás

[Anon.], „Die griechische Nordwestarmee hat kapituliert!,” *Völkische Beobachter* 54, no. 114. (1941.04.24.): 1.

[Anon.], „Reichskriegsflagge auf dem Elbrus heißt,” *Völkische Beobachter* 55, no. 238. (1942.08.26): 1.

[Anon.], „So wurde der Elbrus bezwungen,” *Völkische Beobachter* 55, no. 239. (1942.08.27.): 2.

[Anon.], „Schon am 16. April die Reichskriegsflagge auf dem Olymp heißt,” *Völkische Beobachter* 54, no.113. (1941.04.23.): 2.

Bauer, Josef Martin. *Kaukasisches Abendteure. Die Bestiegung des Elbrus 1942*. Esslingen: Bechtle, 1954.

Frölich, Elke ed. *Die Tagebücher von Joseph Goebbels Teil II. Band 5*. München/London, 1995.

Reuth, Ralf Georg ed. *Joseph Goebbels Tagebücher 1924-1945. Band 4*. München/Zürich, 1992.

Seidel, Max. *Wir tragen stolz das Edelweiß*. Stuttgart: Belser, 1941.

Speer, Albert. *Erinnerungen*. Frankfurt am Main: Ullstein, 1993.

Die Deutsche Wochenschau Nr. 627. (1942.09.09). Letöltve: 2023.03-12.

<https://archive.org/details/1942-09-09-Die-Deutsche-Wochenschau-627>

Szakirodalom:

Amständer, Rainer. *Der Alpinismus. Kultur–Organisation–Politik*. Bécs: WUV-Universitätsverlag, 1996.

Bernett, Hajo. *Nationalsozialistische Leibeserziehung. Eine Dokumentation ihrer Theorie und Organisation*. Schorndorf: Hofmann 2008.

Braun, Julius. *Enzian und Edelweiß. Die 4. Gebirgs-Division. 1940–1945*. Bad Nauheim: Podzun, 1955.

Buchner, Alex. *Gebirgsjäger an allen Fronten*. Hannover: Sponholtz, 1954.

Hoberman, John M. *Sport and Political Ideology*. Austin: University of Texas Press 1984.

Kaltenegger, Roland. *Gebirgsjäger im Kaukasus. Die Operation „Edelweiß“ 1942/43*. Graz/Stuttgart: Stocker, 1997.

Mailänder, Nicholas. „Spitzenbergsport.“ in *Berg Heil! Alpenverein und Bergsteigen 1918–1945*, ed. by Deutsche Alpenverein and Österreichischer Alpenverein, 87-174. Köln/Weimar/Wien: Böhlau, 2011.

Mierau, Peter. *Nationalsozialistische Expeditionspolitik. Deutsche Asien-Expeditionen 1933–1945*. München: Utz, 2006.

Müller, Rolf-Dieter. „Gebirgsjäger am Elbrus: Der Kaukasus als Ziel nationalsozialistischer Eroberungspolitik.“ in *Wegweiser zur Geschichte Kaukasus*, ed. by Bernhard Chirai and Magnus Pahl, 55-65. Paderborn/München: Schöningh, 2008.

Rentschler, Eric. „Mountains and Modernity: Relocating the Bergfilm“, *New German Critique* no. 51. (1996): 137-161.

Reuth, Ralf Georg ed. *Joseph Goebbels Tagebücher. Band 4: 1940–1942*. München/Zürich: Piper 1992.

Steiner, Gertraud. „Vom Bergfilm zum Neuen Heimatfilm. Wie ideologisch ist der Heimatfilm?“, *Modern Austrian Literature* 30, no. 3/4 (1997): 253-264.

Wilms, Wilfried. „From 'Bergsteiger' to 'Bergkrieger': Gustav Renker, Luis Trenker, and the Rebirth of German Nation in Rock and Ice“, *Colloquia Germanica* 42, no. 3. (2009): 229-244.

Zebhauser, Helmuth. *Alpinismus im Hitlerstaat. Gedenken, Erinnerungen Dokumente*. München: Bergverl. Rother, 1998.

